

PRELIMINARII ALE CELUI DE-AL DOILEA RAPT AL BUCOVINEI

Mihai-Aurelian Cărunto

În întreaga perioadă interbelică, Uniunea Sovietică a făcut din Basarabia piatra unghiulară a raporturilor sale cu guvernul român, atitudine ce a contribuit la menținerea unor relații tensionate între cele două state. Includerea Bucovinei printre pretențiile formulate în notele ultimative din iunie 1940 va fi receptată drept o noutate de mediile diplomatice străine, inclusiv de către înalți funcționari din cadrul Ministerului Afacerilor Străine de la București, cu toate că vecinul de la Răsărit și-a manifestat în diverse ocazii, mai mult sau mai puțin voalat, interesul și pentru „Țara Fagilor”. Din nefericire, această opinie s-a perpetuat până în prezent fiind împărtășită de mulți autori care abordează drama României în anul 1940. Prin urmare, am considerat necesară o analiză a impactului evenimentelor internaționale asupra situației Bucovinei în preajma și în perioada imediat următoare izbucnirii celei de-a doua conflagrații mondiale, în măsură să evidențieze factorii de risc ce amenințau direct *statu-quo*-ul acestei provincii românești înainte de ultimatumul stalinist.

Originile noului rapt al Bucovinei trebuie căutate în tendințele de modificare treptată a echilibrului dintre raportul de forțe stabilit pe continent prin sistemul tratatelor de la Versailles. Funesta politică de *appeasement* inaugurată la Munchen de democrațiile occidentale va sacrifica pe altarul unei păci iluzorii nu doar Cehoslovacia, ci chiar principiile ce stăteau la baza securității colective. Deoarece se simțea frustrat prin excluderea de la acest aranjament, Stalin – ce nu dorea „să scoată castanele din foc cu propriile mâini”¹ - a încheiat cu Hitler faimosul pact din 23 august 1939, care a reactivat expansionismul sovietic latent, direcționându-l spre Europa Centrală și de Sud-est. Fostul ministru de externe, Grigore Gafencu, remarcă: „Marea coaliție preventivă murise [...]. Estul european s-a trezit rupt de Occident”². Dacă în veacul al XVIII-lea declinul Imperiului otoman a contribuit în mod decisiv la anexarea unor provincii românești de o Austrie în plină ascensiune, acum slăbiciunea Apusului va atrage prăbușirea statelor intim legate de acesta. De aici înainte, soarta țării noastre, plasată pe linia de fractură geopolitică ce unea Marea Baltică cu Marea Neagră, va fi decisă de un mecanism necruțător ce avea la bază partajul sferelor de influență între Germania și Uniunea Sovietică. În aceste condiții, la sfârșitul anului 1939, România s-a transformat dintr-o țară „pândită” – cum atenționase la rândul său marele istoric Nicolae Iorga – într-un stat asediat.

Declanșarea războiului în Europa a redus și mai mult posibilitățile de manevră ale guvernului de la București ce va încerca să iasă din izolarea în care se găsea și să se adapteze la o realitate politico-militară în rapidă schimbare. După cum era de așteptat, Consiliul de Coroană desfășurat la Palatul Cotroceni în 6 septembrie 1939 va decide „observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiile internaționale față de beligeranții din actualul conflict”³. Plasat între *Scylla* zvasticii și *Charibda* Kremlinului, statul român putea deveni în orice moment victima unei agresiuni armate sau (și) subiect al unui rapt teritorial. În timp ce Reichul și-a pus în practică planurile războinice atacând Polonia la 1 septembrie 1939 – pentru a desființa, așa cum procedase cu Cehoslovacia, un al doilea aliat al României – Uniunea Sovietică stătea în așteptarea evenimentelor, reacția ei continuând să rămână o mare necunoscută în multe privințe și poate de aceea cu atât mai de temut.

Pe lângă stabilirea atitudinii față de beligeranți, factorii de decizie de la București nu au neglijat adoptarea unor măsuri de siguranță militară. Astfel, *Directiva operativă Nr. 6* din 10 septembrie 1939 stabilea că Armata 3 avea misiunea de a opune față de înaintarea germană o rezistență cât mai puternică pe linia Sud Ceremuș și Prut – masivul Nord Cernăuți, iar în cazul

unui atac simultan sovietic de la est se prevedea „o primă rezistență pe Nistru, apoi va căuta să întârzie înaintarea inamicului până la Prut”⁴.

Bucovina va fi prima provincie românească care va cunoaște în mod nemijlocit urmările războiului germano-polon: drama zecilor de mii de refugiați care soseau prin punctele de frontieră de aici, zvonurile alarmiste ce contribuiau la menținerea unei atmosfere încordate etc. Situația se va agrava începând cu 17 septembrie, dată la care Armata Roșie a înaintat în răsăritul Poloniei sub pretextul „protejării” locuitorilor din părțile de vest ale Ucrainei și Bielorusiei⁵. A doua zi, la orele 8 dimineața, două tancuri sovietice au trecut podul de fier de la Zviniace, pătrunzând pe teritoriul românesc⁶. Deși ele vor fi nevoite să facă cale întoarsă, amenințarea era de acum mai mult decât evidentă.

Începând cu a doua jumătate a lunii septembrie, pericolul sovietic a început să fie perceput mult mai acut decât primejdia unei invazii naziste. În *Jurnalul* său, primul ministru Armand Călinescu își exprima neliniștea profundă în legătură cu intențiile viitoare ale Moscovei: „Înaintarea rușilor schimbă situația. Pericolul german se îndepărtează. Semne neliniștitoare din partea rușilor [...]”⁷. Spre exemplu, în timp ce inspecta frontiera, plutonierul Iurașcu, de la batalionul de grăniceri din Orășeni, a vorbit cu un țaran din Galiția de la care a aflat că „soldații ruși vorbesc între ei, că vor face Crăciunul la Suceava, vechea frontieră a României” (s.n.)⁸. Totodată, o comisie românească condusă de generalul Buniș, comandantul Div. 8 Infanterie, - ce a luat contact la 19 septembrie cu o delegație rusă pe podul de la Zviniace - a fost interpellată în legătură cu prezența pe teritoriul nostru a unor bande „care au scop să producă neînțelegeri între națiunea Română și cea Sovietică”⁹. O zi mai târziu, în cursul unei convorbiri cu Nicolae Dianu, șeful Legației noastre la Moscova, V.M. Molotov va pune sub semnul întrebării statutul de neutralitate al României datorită prezenței în țară a guvernului de la Varșovia și a resturilor armatei poloneze. Toate acestea indicau faptul că Uniunea Sovietică își rezerva dreptul de a interpreta, de o manieră proprie, Art. II, paragraful 5 al Convenției pentru definirea agresiunii, prin care era desemnat agresor satul ce oferă sprijin bandelor înarmate formate pe teritoriul său¹⁰. Deși atitudinea sovietică devenea tot mai ostilă și în mod vădit deschisă unor confruntări artificiale, nu s-au emis pretenții teritoriale la adresa României. Astfel, Nicolae Dianu a fost informat de președintele Consiliului Comisarilor Poporului cu privire la hotărârea Moscovei de a respecta, fără nici o rezervă, integritatea noastră teritorială¹¹, iar mareșalul Voroșilov a încercat să-l convingă pe atașatul militar al Franței, generalul Palasse, că „U.R.S.S. nu are nimic a cere României”¹².

Drept consecință a celei de a patra împărțiri a Poloniei, granița României cu Uniunea Sovietică se va extinde de la 812 la 1158,6 km¹³. Prin anexarea Galiției, Rusia s-a apropiat de Europa Centrală și a ocupat un aliniament strategic ce amenința Bucovina, provincie care până atunci s-a bucurat de siguranța impusă de vecinătatea unui stat prieten și aliat împotriva unei agresiuni de la Răsărit. În timp ce la finele secolului XVIII împărțirea Poloniei a atras după sine „detrunchierea” nordului Moldovei, aproximativ aceeași regiune era acum vizată de Kremlin. Totodată, în locul efemerei frontiere polono-maghiare stabilite după intrarea trupelor horthyste în Ucraina Subcarpatică în martie 1939 - eveniment ce la timpul său a fost mult sărbătorit atât la Budapesta, cât și la Varșovia,¹⁴ - s-a ajuns la un nedorit contact teritorial sovieto-ungar. Noua înaintare rusească nu putea decât să reamintească factorilor de decizie de la București de alianța Bela Kun - Lenin din 1919, ce urmărise să dea lovitură de grație tânărului stat unitar român. Cu ocazia unor întruniri la care s-a examinat situația militară, generalul Radu Rosetti va atenționa: „[...] posibilitățile noastre de apărare s-au micșorat din pricină că rușii aveau, prin ocuparea Galiției, posibilitatea să întoarcă apărarea noastră pe râurile Nistru, Răut, Prut, Jijia-Bârlad, Siret ca și pe dealurile ce despart aceste râuri.”¹⁵. După ce timp de două decenii România s-a pregătit pentru o rezistență pe Nistru, scontând pe un ajutor de la nord din partea Poloniei, era în pericol să fie atacată de Armata Roșie și din această direcție, prin Bucovina. În consecință, *Jurnalul de operații al Armatei 3* prevedea la 21 septembrie 1939 adoptarea unor contramăsuri impuse de înaintarea sovietică, printre care: debarcarea de trupe de

infanterie aparținând Div. 6 la Gara „Grădina Publică” (Sud Cernăuți) și regrouparea Div. 7 în zona Storojineț-Jadova¹⁶.

Existența unui important procent de minoritari în Bucovina putea reprezenta, în anumite condiții, un factor suplimentar de risc pentru integritatea statului român. Pericolul era cu atât mai evident cu cât precedentul polonez făcea posibil reluarea scenariului sovietic pentru „protejarea” ucrainenilor din Basarabia și Bucovina. În acest sens, Uniunea Sovietică a înțeles să pregătească din punct de vedere ideologic terenul cu mult timp înainte. Astfel, la Congresul al IV-lea desfășurat la Harkov în 1928, P.C.d.R. i s-a impus să accepte teza privind necesitatea luptei pentru „reunirea” Bucovinei cu Ucraina¹⁷. Acum, sub steagul revoluției proletare, Kremlinul avea ocazia să treacă la realizarea unor mai vechi planuri panslaviste folosindu-se de orice mijloace, inclusiv forța militară. „Înaintarea ei (a Uniunii Sovietice - n.n.) spre Marea Baltică, spre Bug și spre Carpații galițieni - nota Grigore Gafencu în *Jurnal* - poate însemna ocuparea unor poziții ofensive, după cum poate fi începutul unei acțiuni de expansiune națională. În amândouă cazurile, primejdia rusească întrece, din nou, în ce ne privește, pe toate celelalte”¹⁸.

După împărțirea Poloniei, propaganda sovietică împotriva României se va intensifica atingând cote alarmante. La Zalescziki, în apropiere de localitatea bucovineană Crisceatec (jud. Cernăuți), unde vin zilnic sute de oameni cu sfeclă pentru fabrica de zahăr de aici, au fost instalate megafoane care „se aud departe pe malul nostru până la Ștefănești”¹⁹. Prin intermediul lor locuitorii de la noi sunt informați că în Ucraina de Vest au fost confiscate averile boierilor poloni, pământul s-a împărțit la săraci, în școală, biserică și administrație este introdusă limba ucraineană, iar pentru ca toate acestea să pară cât mai credibile „vorbesc și țărani, care își arată mulțumirea pentru tot ce au primit, școlarii pentru că li s-au dat școală ucraineană etc”. Generalul Ioan Topor, comandantul Corpului de Jandarmi, era înștiințat la sfârșitul lui noiembrie 1939, prin intermediul unei adrese trimise de Regimentul 10 Jandarmi Suceava, că în ultimul timp, acțiunea filsovietică pe care o fac comuniștii în regiunea de nord a Bucovinei și Basarabiei „a luat forma unei propagande naționaliste ucrainene” (s.n.) și insinuează „că e mai bine ca toți ucrainenii să fie sub o singură stăpânire”²⁰.

Propaganda bolșevică și unele aserțiuni cuprinse într-o anumită literatură „istorică” sunt contrazise de faptul că în România au continuat să sosească numeroși ucraineni care doreau să se stabilească aici definitiv, fapt de neconceput în cazul nerespectării drepturilor acestei minorități. Spre exemplu, la începutul lui septembrie 1939, societatea ucraineană *Narodni Din* din Cernăuți a primit 16 tineri refugiați din Ucraina Subcarpatică ce au declarat că în Ungaria „erau foarte rău tratați, nu aveau voie să folosească limba maternă, pentru această „culpă” putând să fie internați în lagăre de muncă”²¹. În 6 mai 1940 vor intra clandestin în țară trei ruteni din Galiția sovietică - Zamarineac Niculai, Priznec Mihai și Cocerhan Ioan - motivând că au făcut acest gest „din cauza mizeriei și a faptului că sunt evacuați în Siberia”²². În aceste condiții, ucrainenii din ținut au avut ocazia să fie bine informați asupra adevăratelor realități din „paradisul roșu”. Fără îndoială, evenimentele din anii 1939-1940, prin speranțele ce le-au trezit, vor stimula iredentismul unor grupări ucrainene din Bucovina, activând, totodată subversiunea comunistă orchestrată de Moscova.

Uniunea Sovietică s-a dovedit de la bun început un vecin incomod care nu punea mare preț pe relațiile de bună înțelegere cu România. În regiunea de graniță din nordul Bucovinei, plutăritul pe Ceremuș va întâmpina mari dificultăți din partea grănicerilor bolșevici care, „sub motiv că plutășii români au trecut de firul apei „îi arestau, pentru ca mai apoi să-i trimită „la diferite comandamente pentru cercetări [...]”²³. Autoritățile comuniste instalate în sudul Poloniei au luat chiar măsuri pentru încetarea plutăritului nostru pe Ceremuș, dar continuau operațiunile cu materialul lemnos propriu²⁴.

Frontiera dinspre Galiția cu U.R.S.S. a fost închisă câteva luni, timp în care traficul feroviar internațional va fi sistat. La 24 septembrie 1939, orele 17, - se precizează în *Buletinul informativ Nr. 14* semnat de comandantul Jandarmeriei din Bucovina, col. Gh. Barozzi - sovieticii au început să demonteze calea ferată ce lega podul de la Sniatyn de Orășeni pe o

distanță de 100 m²⁵. Prin urmare, va fi întreruptă una din principalele căi de comunicație dintre România și Germania, inclusiv transportul de mărfuri ce se făcea pe linia Cernăuți–Kolomeea–Lemberg–Silezia Superioară. Astfel, se explică demersul pe care l-a făcut ministrul nazist de externe Joachim von Ribbentrop, în 28 septembrie 1939, pe lângă Comisariatul Poporului pentru Afaceri Străine, fără însă a obține ulterior înlăturarea dificultăților legate de tranzitul româno-german²⁶. În urma intervenției pe lângă Stalin a lui Schnurre, șeful delegației economice germane, sovieticii au acceptat doar ca linia de la Sniatyn spre teritoriile poloneze alipite la Reich să nu fie lărgită²⁷. Cu toate că guvernul german și cel sovietic au convenit asupra reluării transportului pe calea ferată între Sniatyn–Lemberg–Premysl²⁸, iar Grigore Gafencu va informa Legația română de la Moscova că Direcția C.F.R. a aprobat redeschiderea începând cu data de 15 noiembrie a traficului feroviar²⁹, acest lucru va întârzia datorită tergiversărilor părții ruse. O convenție cu sovieticii se va încheia la Orășeni (jud. Cernăuți) de abia în primăvara anului 1940, după care s-a reluat și tranzitul de mărfuri prin această stație³⁰.

Asemănător cu aliații lor naziști, sovieticii se vor dezice în mod public de tratatele semnate anterior transmițând totodată semnale clare că nimic nu-i va putea împiedica în viitorul apropiat să atingă anumite obiective. Noul ministru român la Moscova, Gh. Davidescu, ce a asistat în toamna anului 1939 la lucrările sesiunii extraordinare a Sovietului Suprem, va remarca faptul că deși discursul de politică externă a lui Molotov nu a făcut nici o referință directă la România, declarația acestuia privind noua concepție asupra noțiunii de agresiune și agresor „ne permite a prevedea rezerve împotriva acordurilor de la Londra din 1934”³¹. Spre deosebire de „dinamismul” național-socialist, imperialismul bolșevic va opta, pe moment, în favoarea obținerii unor concesii treptate din partea statelor vizate. Astfel, în septembrie – octombrie 1939, U.R.S.S. a încheiat cu Lituania, Letonia și Estonia o serie de tratate în temeiul cărora forțele armate sovietice își vor stabili aici baze terestre, navale și aeriene³². În *Memoriile* sale, premierul britanic Winston Churchill consideră noua politică sovietică „realistă în cel mai înalt grad”, fiind de acord cu intențiile rușilor de a ocupa unele teritorii străine „cu forța sau prin fraudă înainte de a fi atacați”³³.

Pentru a îndepărta o mai veche atmosferă nefavorabilă – determinată de părăsirea postului, în februarie 1938, de către Butenko, fost însărcinat *ad-interim* la Legația sovietică din București – România a încercat să lărgască raporturile de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică. La sfârșitul unei convorbiri cu Vladimir Potemkin, adjunctul lui Molotov, Gh. Davidescu a subliniat „interesul pe care Guvernul român îl atașează numirii unui Ministru al U.R.S.S. la București [...]”³⁴. Pe ordinea de zi a Kremlinului figurau însă cu totul alte priorități ce aveau în vedere exercitarea de presiuni asupra Finlandei urmată de reactualizarea „problemei Basarabiei”.

În primul caz lucrurile nu se vor rezolva la fel de simplu cum s-a petrecut cu cele trei state baltice. Conducătorii delegației finlandeze, ce au negociat în perioada octombrie-noiembrie la Moscova, vor respinge pretențiile teritoriale sovietice invocând statutul de neutralitate al țării³⁵. În același timp, se va semnala mobilizarea unor importante forțe aparținând Armatei Roșii la granițele noastre de nord-est ce indica faptul că la terminarea negocierilor cu Finlanda se va produce un atac împotriva României. La mijlocul lunii octombrie, generalul Palasse îi confirma ministrului român la Moscova, Gh. Davidescu, informațiile asupra „concentrării a trei grupuri de armată sovietică în apropierea frontierei ruso-române :*primul la nord de Cernăuți* (s.n.), al doilea - cu șase divizii motorizate și alte unități - la 140 km la Răsărit și al treilea în lungimea căii ferate Tiraspol-Odesa”³⁶. De asemenea, se va constata o intensificare a activității serviciilor secrete bolșevice în provinciile vecine cu Uniunea Sovietică. La sfârșitul lui septembrie 1939 a fost arestată la Cernăuți o întreagă rețea de spionaj – instruită și apoi trimisă în țară de Centrul de informații din Kiev – ce trebuia să transmită date cu caracter militar prin intermediul unui aparat de emisie-recepție³⁷.

Deoarece convorbirile diplomatice ruso-finlandeze pe tema rectificărilor de frontieră nu au dat nici un rezultat, Armata Roșie va invada Carelia la 30 noiembrie, după ce în urmă cu două zile fusese anulat în mod unilateral tratatul de neagresiune din 1932³⁸. În speranța unei

rezolvări rapide a conflictului, liderii de la Kremlin urmăreau să treacă neîntârziat la consolidarea flancului de sud al imperiului. Potrivit corespondentului de presă american William Shirrer, conducerea Uniunii Sovietice, convinsă fiind că Armata Roșie va ajunge într-o săptămână la Helsinki, a fixat chiar data de 6 decembrie pentru atacul asupra Basarabiei³⁹. În pofida declarațiilor unor înalte oficialități române, planurile armatei nu prevedeau apărarea Basarabiei, ci doar acțiuni de întârziere la Nistru și pe căile de invazie – ce trebuiau executate de două divizii de cavalerie – rezistența principală în cazul unui atac sovietic urmând a fi organizată pe Prut⁴⁰. Astfel, **ocuparea sudului Poloniei, ce amenința în mod direct „Țara Fagilor”, dădea o lovitură suplimentară sistemului defensiv dinspre răsărit al țării făcând problematică o apărare eficientă a Basarabiei**.

Cu toate că Moscova a evitat să facă cea mai mică aluzie la Bucovina, pericolul era la fel de real și în cazul acestei provincii românești, în primul rând pentru partea sa nordică (interfluviul dintre Nistru și Prut) care, în cazul anexării Basarabiei la U.R.S.S., reprezenta *un coridor de legătură inevitabil* cu Galiția sovietică. Acest fapt nu a fost trecut cu vederea de unii observatori străini, familiarizați cu istoria regiunii, ce intuiau sensul ultimelor schimbări teritoriale din centrul și sud-estul Europei. Un exemplu elocvent îl reprezintă articolul apărut în aprilie 1940 în revista americană „*Foreign Affairs*” – semnat de Philip E. Mosely, profesor la Universitatea Cornell, ce a petrecu un an în România ca trimis a Fundației Rockefeller – în care se arăta: „*De când Sovietele au anexat sudul Poloniei viitorul Bucovinei tinde să fie legat, ca niciodată înainte, de cel al Basarabiei*”⁴¹.

În condițiile în care aliații occidentali erau preocupați de sporirea capacității proprii de apărare, motiv pentru care nu-și mai puteau onora comenzile de material militar către guvernul de la București, statul român a trebuit să facă un efort considerabil pentru a începe să-și doteze forțele armate în conformitate cu cerințele războiului modern. Pentru a obține o parte din sumele necesare va fi lansat un împrumut de înzestrare a oștirii ce s-a încheiat la 10 februarie 1940 cu peste 10 miliarde lei subscrși⁴². La 26 februarie 1940 va apare Decretul-lege pentru organizarea și funcționarea Ministerului Înzestrării Armatei, organism ce avea rolul „de a înzestra armata cu tot armamentul, echipamentul și materialele de toate categoriile necesare apărării naționale [...]”⁴³. De asemenea, la începutul anului 1940, s-a trecut la ridicarea unui brâu de fortificații ce se întindea din preajma Aradului, în semicerc, până la Cetatea Albă⁴⁴. Marele Stat Major, prin adresa Nr. 9079 din 2 decembrie 1939, comunica Armatei 3 ordinul Ministerului Apărării Naționale pentru continuarea în timpul iernii a lucrărilor de organizare a terenului, cu specificația ca „pe timp de ger mare să se lucreze în păduri”⁴⁵. În a doua jumătate a lunii februarie vor sosi detașamente de săpători la Lucavița de Jos, Jadova de Sus, Ropcea, Maidan, Iordânești, Dumbrava Roșie și în alte localități din nordul Bucovinei⁴⁶. Lucrările în această regiune precum și pe Nistrul inferior vor continua până la 18 iunie 1940. În Bucovina a activat Sectorul militar 11, cu reședința la Rădăuți, **ce va executa doar 24 din cele 498 de cazemate prevăzute, adică 5% din necesar** (s.n.)⁴⁷.

Sfârșitul ostilităților în nordul Europei, cu toată rezistența eroică condusă de mareșalul Mannerheim, va constitui un moment critic pentru statele balcanice și în special pentru România, ce se găsea de acum în „prima linie”, pe direcția tradițională de expansiune a imperialismului rus. Acest moment a permis Kremlinului să deschidă în mod oficial problema Basarabiei, dar experiența finlandeză – în condițiile în care era greu de întrevăzut un succes rapid al germanilor în Apus – a imprimat demersului sovietic un ritm lent și o anumită doză de incertitudine. Cu ocazia cuvântării pe care a ținut-o în fața membrilor Sovietului Naționalităților în ziua de 29 martie 1940, Molotov a declarat că U.R.S.S. nu are un pact de neagresiune cu România, fapt ce se explică „prin existența unei chestiuni litigioase nerezolvate, aceea a Basarabiei [...]”⁴⁸. Prin negarea existenței unui pact de neagresiune între Uniunea Sovietică și România, șeful diplomației sovietice ignora cu bună știință obligațiile ce decurgeau dintr-o serie de tratate internaționale semnate de ambele țări (vezi Protocolul de la Moscova din 9 februarie 1929 și Convenția încheiată la Londra în 3-4 iulie 1933)⁴⁹ care, nefiind denunțate în mod expres,

continuau să reglementeze relațiile bilaterale. Contrar tonului său moderat, discursul lui Molotov indica în mod cert că Moscova era decisă să revizuiască **prin orice mijloace** statutul teritorial al României.

Sporirea amenințării sovietice nu a trecut neobservată de locuitorii Bucovinei, inclusiv de minoritari care, în cea mai mare parte nu dovedeau nici cea mai mică dorință de a fi „eliberați”. La 30 martie 1940, cu prilejul unei întrevederi cu Wilhelm Filderman, dr. Nicolae Lupu a fost informat că „evreii din Cernăuți pleacă pe un cap de frica unei apropiate ocupații rusești”⁵⁰. Populația huțanească din regiunea de munte – preciza la 4 aprilie 1940 maiorul C.. Drăgulănescu, comandantul Legiunii de Jandarmi Rădăuți – afirmă că „*nu există o țară mai bună și mai indulgentă ca România, așa că la semnalul dat, își vor da viața pentru apărarea României Mari*”⁵¹. Drept dovadă a sincerității acestei atitudini, locuitorii comunei Putila s-au înscris, fără a fi forțați de organele fiscalului, cu suma de 200 mii lei la înzestrarea armatei⁵².

Pentru Kremlin însă – așa cum i-a declarat Molotov la 15 aprilie 1940 ambasadorului german Werner von der Schulenburg – „această chestiune (a Basarabiei – n.n.) nu este *sur le tapis*”⁵³. Totodată, însărcinatul sovietic pentru afaceri străine la Roma, Helfant, a căutat să liniștească aprehensiunile diplomatului român Raoul Bossy, încercând să-l convingă că un atac rusesc este „improbabil”, iar discursul lui Molotov reprezintă „o invitație la vals” pentru reglementarea raporturilor dintre cele două țări⁵⁴. Potrivit informațiilor obținute de un diplomat dintr-o țară neutră de la Molotov, Uniunea Sovietică conta pe o cedare teritorială din partea României, dar nu excludea „*obținerea dreptului de a-și amplasa garnizoane, în anumite zone din nord* (s.n.) și de a avea reprezentanțe și, probabil trupe în porturile române”⁵⁵. Cedarea unor baze militare constituia tot o problemă teritorială, iar exemplul baltic nu făcea deloc agreabilă ideea acceptării unei asemenea propuneri sovietice. Toate aceste semnale lăsau să se înțeleagă că Moscova va încerca să realizeze în etape aspirațiile sale, dar și faptul că **erau vizate regiuni nerevendicate în mod oficial, printre care și Bucovina**.

Situația dificilă în care se găsea statul român continua să constituie un subiect abordat cu predilecție de presa din străinătate. Astfel, ziarul „*Sunday Chronicle*” va publica o întreagă pagină cu fotografii și un articol semnat de viitorul premier britanic Winston Churchill, intitulat în mod sugestiv *Drama României*⁵⁶.

În acest context, Germania va deveni din ce în ce mai îngrijorată de posibilitatea periclitării propriilor interese din sud-estul Europei. Miza petrolului, dar și poziția geostrategică excepțională a țării noastre putea în orice moment determina conducerea Wehrmachtului să opteze în favoarea unui „război pentru România, nu împotriva României”⁵⁷. Drept urmare, zvonurile cu privire la o intervenție militară străină și o viitoare împărțire a României erau tot mai frecvente. Ziaristul american Walo Stefanski Arthur – ce a intrat în țară prin punctul de frontieră Orășeni la sfârșitul lui ianuarie 1940 – a declarat organelor de poliție din localitate că „în orașul Lwow circulă zvonul că România va fi împărțită între Germania și Rusia, rușii urmând să ocupe Basarabia iar Germania restul țării”⁵⁸. Ministrul de externe italian Galeazzo Ciano va fi informat de trimisul Budapestei, Baranyay, că, în condițiile unui previzibil atac rusesc în Basarabia, Germania a cerut drept de trecere pentru trupele sale care urmează să ocupe regiunile petrolifere românești⁵⁹. Totodată, Ungaria primea avansuri și din partea sovieticilor, la Radio Moscova vorbindu-se frecvent că trupele Armatei Roșii vor porni la luptă pentru Basarabia împreună cu „armatele ungurești viteze și cavalerești”⁶⁰. Din nefericire, oamenii politici de la București nu se vor folosi la momentul oportun de avantajele factorului petrol – acest veritabil *sine qua non* al războiului modern – sau de consecințele conturării tot mai clare a liniei Prutului ca limită a zonei de influență sovietice.

La semnalele neliniștitoare ce soseau pe diverse canale diplomatice se vor adăuga concentrările masive de trupe militare sovietice la granița comună. Șeful secției consulare a Legației României de la Moscova, Dan Telemac, informa Bucureștiul la începutul lunii aprilie asupra prezenței unor importante forțe rusești în regiunea Lvov-ului și cea învecinată cu Rusia Subcarpatică, atenționând: „*Armata Roșie face intense pregătiri pentru un eventual atac*

împotriva României, de la Nord la Sud, adică prin Bucovina de-a lungul văilor [...]”⁶¹. Un motiv în plus de îngrijorare pentru autoritățile române îl constituia intenția vădită a Kremlinului de a crea în mod artificial un *casus belli*, tactică folosită și în cazul Finlandei. În 10 aprilie 1940, șeful *Narkomindel*-ului, Viaceslav Molotov, l-a convocat pe Gh. Davidescu pentru a-i înmâna o listă cu preținse incidente provocate de grănicerii români, ocazie cu care va remarca pe un ton sever că „guvernul sovietic nu poate permite repetarea unor astfel de incidente”⁶². În urma tot mai deselor provocări, care în realitate veneau din partea sovieticilor, comandantul Legiunii de Jandarmi Rădăuți va recomanda subordonaților „să ocolească toate ocaziunile de a provoca sau de a fi provocați”⁶³.

În aceste condiții, guvernul român va continua să fie preocupat de posibilitățile respingerii unei agresiuni străine din orice parte ar veni ea. La data de 19 aprilie 1940, suveranul român Carol al II-lea va convoca la Palat pe președintele Consiliului de Miniștri, Gh. Tătărescu, pe ministrul Casei regale, Ernest Urdăreanu și pe Grigore Gafencu. Cu acest prilej a fost dezbătută situația țării, adoptându-se hotărârea să se opună rezistență armată în cazul unui atac german, dar și în cel al unei invazii sovietice⁶⁴. De asemenea, extinderea ostilităților în nordul Europei demonstra faptul că neutralitatea nu mai era o garanție pentru menținerea suveranității și integrității teritoriale.

Pregătirea atacului sovietic împotriva României – așa cum se preciza într-o notă informativă a Secției a II-a din cadrul Marelui Stat Major – a fost susținută de „o intensă activitate de spionaj pe întreg teritoriul țării și în special în Bucovina și Basarabia”⁶⁵. În acest scop, Uniunea Sovietică a sporit infiltrarea de agenți și va mobiliza propria „coloană a V-a” din țară reprezentată de P.C.d.R. La 8 mai 1940, Comitetul Executiv al Kominternului va adopta *Directivele pentru Partidul Comunist Român* prin care era criticată lozincă „apărării granițelor” și se reactualiza mai vechea idee a „dreptului naționalităților de a dispune de ele înșile până la despărțirea de statul român”⁶⁶. Moscova urmărea ca acțiunea sa cu caracter anexionist să fie considerată ca un act „eliberator” a minorităților „asuprite” și să se bucure de un cât mai larg sprijin din partea populației locale. Drept urmare, s-a trecut la intensificarea propagandei antiromânești și la pregătirea grupărilor teroriste ce vor acționa imediat după transmiterea ultimatumului la sfârșitul lunii iunie 1940.

Contracararea activității comuniste a fost una din problemele principale ce vor sta pe ordinea de zi a Consfătuirii consultative a autorităților militare și civile ale Ținutului Suceava, ce s-a desfășurat la Cernăuți în 22 ianuarie 1940. Cu această ocazie s-a hotărât identificarea și urmărirea propagandiștilor și agitatorilor, adoptarea de măsuri de contrapropagandă, îndepărtarea din sectorul C.10 Armată a indivizilor ce fac propagandă comunistă sau pentru trecerea românilor în U.R.S.S. ș.a.⁶⁷. Datorită întăririi măsurilor de siguranță numeroși agenți bolșevici vor fi descoperiți și arestați. În nordul Bucovinei – preciza o Notă a S.S.I. din 8 martie 1940 – autoritățile au depistat o organizație comunistă la Nepolocăuți (jud. Cernăuți), condusă de dr. Denber Mendel, ce avea ramificații și în alte localități din apropiere⁶⁸. După toate probabilitățile, înainte de desfășurarea operațiunilor militare, a fost pregătit din timp o parte din aparatul administrativ pentru regiunile ce urmau să fie „eliberate”. În localitatea Cozmeni (jud. Cernăuți) va fi trimis „tovarășul” Șar M. (fost deținut în închisorile românești înainte de emigrarea sa în Rusia) care a activat luni de zile în clandestinitate, iar după ocuparea nordului Bucovinei a ajuns membru al nomenclaturii comuniste din Regiunea Cernăuți⁶⁹. Nu au lipsit nici unele „inițiative” locale ce aveau în vedere preluarea conducerii în Bucovina în eventualitatea unei ocupații rusești. Astfel, în urma unei consfătuiri ce s-a desfășurat la Zastavna (jud. Cernăuți) se va stabili ca Isac Leibmann să fie numit primar, Hugo Neuman ajutor de primar, iar Chaim Finchental secretar și comisar⁷⁰.

În ziua de 10 mai 1940 germanii vor declanșa o ofensivă fulgerătoare în Vest ce se baza pe folosirea unor mari unități blindate de străpungere care acționau în strânsă legătură cu bombardierile în picaj, considerată pe bună dreptate de istorici „una din capodoperele artei militare pe plan mondial”⁷¹. Atacul nazist, ce nu a întâlnit o opoziție serioasă din partea aliaților,

a produs consternare și derută în rândul factorilor de decizie de la București, iar în scurt timp, prin consecințele sale, va modifica precarul echilibru din zona Balcanilor. Puși în fața acestor realități, tot mai mulți oameni politici sau cadre din conducerea armatei române – care nu au avut niciodată o atitudine filogermană – vor ajunge la concluzia că o apropiere de Reich este în măsură să constituie o contrapondere împotriva pericolului sovietic. În consecință, guvernul de la București și regele au început „o penibilă și șovăitoare încercare de a câștiga bunele grații ale lui Hitler”⁷². La 27 mai va fi semnat Pactul petrol – armament (*Ölpak*)⁷³ dar, după cum se va dovedi în curând, consolidarea pozițiilor economice ale Germaniei în economia românească nu a adus nici un avantaj de natură politică țării. Grigore Gafancu, ce nu putea să adere la recenta *Realpolitik*, își va prezenta demisia din fruntea Ministerului Afacerilor Externe, locul său fiind luat, la 1 iunie, de inginerul Ion Gigurtu, „cunoscut a fi persoana grata a naziștilor”⁷⁴.

În urma ordinelor primite, în perioada 15 aprilie – 10 iunie, trupele sovietice din componența Frontului de Sud condus de generalul G.K. Jukov vor fi concentrate treptat în apropierea graniței cu România⁷⁵. Activitatea febrilă a acestor unități militare consta în ameliorarea căilor de comunicații rutiere și feroviare, evacuarea satelor din preajma Nistrului, mișcări masive de forțe, recunoașteri terestre și aeriene etc.⁷⁶ O notă informativă din 7 iunie 1940 a Statului Major al Armatei 3 constata că zborurile ilegale ale avioanelor sovietice în spațiul aerian românesc au căpătat „caracterul unui sistem de lucru”⁷⁷. La 16 iunie 1940, generalul Iosif Iacobici, comandantul Armatei 3, împreună cu ministrul apărării naționale, Ioan Ilcuș, și cel al înzestrării armatei, Victor Slăvescu, au plecat la Rădăuți și Seletin pentru a vizita lucrările de fortificații, iar de aici la Cernăuți unde vor asista la o paradă militară⁷⁸.

Pe măsură ce sporeau presiunile străine la frontierele României, aspectele legate de siguranța militară se regăseau tot mai des și pe agenda de lucru a unor cadre cu funcții de răspundere din Bucovina. La 7 mai 1940 s-a desfășurat la Cernăuți, sub președinția rezidentului regal Gh. Flondor*, ședința *Consiliului de Colaborare al Ținutului Suceava* la care vor participa peste 50 de persoane din conducerea unor instituții civile și militare⁷⁹. Printre problemele privind paza teritoriului ce au fost abordate se numără: organizarea de echipe înarmate pentru „pararea tacticii insurecționale”; instruirea populației pentru combaterea tulburărilor interne; executarea unor exerciții de alarmare cu „momente” de greve, ocuparea unor autorități prin surprindere, revolte, lansarea de parașutiști sau manifeste; stadiul în care se găsește pregătirea operațiunilor în caz de evacuare ș.a.⁸⁰ Cu cele mai multe din situațiile anticipate cu această ocazie, autoritățile române se vor confrunta în zilele tragice ce au urmat ultimatumului sovietic. Dacă șefii unor instituții au fost informați cu unele aspecte generale legate de o eventuală evacuare, nu a fost luată nici o măsură pentru a pregăti din punct de vedere moral și material populația în vederea crizei ce amenința să izbucnească. Tratarea superficială a unor probleme de o asemenea importanță, atât la nivel central cât și local, va avea repercursiuni dintre cele mai grave pentru locuitorii Basarabiei și nordului Bucovinei, dar și în cazul administrației sau trupelor dislocate în cele două provincii.

La 2 iunie 1940 a sosit răspunsul Berlinului la Memoriul din 28 mai ce a spulberat speranțele că Reichul poate reprezenta un sprijin efectiv împotriva colosului de la Răsărit. Dimpotrivă, va fi lansat un semnal clar că sosise vremea scadenței și pentru poporul român prin următoarea întrebare: „Dacă și în ce măsură, România va fi dispusă a discuta eventualele dorințe de revizuire ale vecinilor săi, ca de pildă a Rusiei în chestiunea Basarabiei”⁸¹. Germania nu avea posibilitatea de a se opune ca Moscova să obțină ceea ce ea însăși a recunoscut ca aparținând sferei de influență sovietice, dar dorea ca aceasta din urmă să nu acționeze unilateral și în cursul unor eventuale tratative ruso-române să i se solicite intervenția pentru a exploata desfășurarea evenimentelor în avantaj propriu. **Considerăm că, în aceste condiții, o atitudine fermă a guvernului de la București ar fi fost în măsură să salveze Bucovina, provincie care nu era nominalizată în Protocolul adițional secret din 23 august 1939.**

Pentru a ieși din izolarea în care se găsea, guvernul român a încercat și o îmbunătățire a relațiilor cu Uniunea Sovietică prin încheierea unui nou acord comercial.

Propunerea pe care a făcut-o la 1 iunie 1940 ministrul român la Moscova, Gh. Davidescu, va fi respinsă de Molotov ce nu o considera „de actualitate” și pe motiv că „ambele state produc aceleași articole principale: petrol, grâu etc.”⁸². Imperiul comunist nu mai avea nici un interes în direcția dezvoltării relațiilor bilaterale, de moment ce se pregătea intens pentru a acapara străvechi teritorii românești, împreună cu resursele lor naturale și întregul potențial economic și demografic.

În prima decadă a lunii iunie, Kremlinul va adopta decizia de a interveni militar împotriva României, întreaga operațiune revenind Frontului de Sud, care cuprindea armatele 12, 5 și 9, având în frunte pe generalul Jukov⁸³. Comandamentul militar al Armatei Roșii a întocmit două variante de acțiune ce luau în calcul ipoteza respingerii, respectiv pe cea a acceptării de către guvernul de la București a pretențiilor teritoriale. Prima variantă, elaborată la 17 iunie 1940, prevedea că sovieticii, „printr-o ofensivă vertiginoasă executată de pe linia Nistrului, urmau să elibereze cu arma în mână Bucovina și Basarabia”, iar în cazul „rezolvării pe cale pașnică a problemei” urmau să fie introduse în cele două provincii doar o parte din trupe⁸⁴. **Prin urmare, obiectivele planurilor militare depășeau intențiile făcute publice de Molotov în cuvântarea din 29 martie, Moscova pregătindu-se și pentru anexarea întregii Bucovine.**

În același timp au fost intensificate măsurile ce aveau în vedere destabilizarea spatelui viitorului front. Organele de poliție aveau informații că, în caz de mobilizare, unii funcționari minoritari de la C.F.R. sunt instruiți să se intereseze de transporturile militare și să „paralizeze mersul regulat al trenurilor prin orice mijloace”⁸⁵. La mijlocul lunii iunie va fi arestat evreul Isac Merbaum ce propaga ideile comuniste printre locuitorii de pe valea Moldovei, pe care încerca să-i convingă că în teritoriile ocupate de Armata Roșie populația este fericită, deoarece „s-au ridicat averile de la cei bogați și s-au dat la cei săraci” și că în curând „vor trece (la sovietici –n.n.) chiar Regimente întregi”⁸⁶.

După înfrângerile repetate suferite de forțele franco-britanice și dezastrul de la Dunkerque, situația României devenea pe zi ce trece tot mai dramatică. La 4 iunie, Reginald Hoare, ministrul britanic la București, telegrafia *Foreign Office*-ului în legătură cu informația obținută de la primul ministru român Gh. Tătărescu, ce și-a exprimat opinia că în urma consolidării Reichului în Europa „guvernul sovietic ar putea să ceară Basarabia și Bucovina, independent de dorințele Germaniei [...]”⁸⁷. Conducerea armatei era de asemenea conștientă de faptul că o viitoare înaintare rusească amenința și Bucovina. Într-o sinteză din 19 iunie 1940, specialiști din cadrul Marelui Stat Major emiteau ipoteza că, în noile condiții internaționale, este posibil ca Uniunea Sovietică să-și îndrepte atenția asupra țării noastre „propunându-și să respingă pe români din Basarabia și Bucovina și eventual chiar să ducă frontul pe Carpații Răsăriteni [...]”⁸⁸. Cu toate că existau mari deficiențe în ceea ce privește dotarea cu tehnică militară și armament, **starea de spirit a armatei române era în favoarea rezistenței ferme în cazul unei invazii inamice.** Ordinele și directivele primite de unitățile militare dislocate la frontiere se axau pe cerința de a se opune rezistență fermă dacă teritoriul statului român va fi invadat. Această idee a fost reafirmată comandanților și șefilor de state majore din fruntea marilor unități ce se găseau în cele două provincii cu ocazia unei consfătuiri care s-a desfășurat în ziua de 22 mai 1940 la București⁸⁹.

Încetarea *de facto* a rolului Occidentului ca factor de putere și fixarea grosului armatei germane în Apus va produce un veritabil dezechilibru geostrategic în Europa răsăriteană de care s-a grăbit să profite Moscova. În perioada 15-17 iunie – după ce în prealabil au fost acuzate de „încălcarea grosolană a tratatelor de asistență mutuală”, - Lituania, Letonia și Estonia sunt ocupate de trupele ruse⁹⁰. În acest fel, U.R.S.S.-ul dobânda poziții cheie de unde putea supraveghea traficul naval pe Marea Baltică și amenința direct Prusia Orientală. În mod fatal, declanșarea unei acțiuni a Armatei Roșii pe flancul de Sud, împotriva României, nu era de acum decât o chestiune de zile. Presiunea militară la granițele de nord-est a crescut considerabil din a doua jumătate a lunii iunie și nu mai lăsa nici o îndoială asupra intențiilor vecinului de la Răsărit.

În lucrarea intitulată *Sinteză cu studiul ultimelor măsuri militare ale U.R.S.S. în preajma frontierei române*, datată 22 iunie 1940, se trăgea un semnal de alarmă în legătură cu intensificarea activităților Armatei Roșii ce "lăsă să se întrevadă că rușii pregătesc un război ofensiv contra României"⁹¹. Deosebit de îngrijorătoare erau manevrele sovietice din preajma Bucovinei. Astfel, în regiunile Kutu-Vijnița, podul C.F. Sniatyn, Serafinace au fost executate recunoașteri aeriene și terestre, iar dispozitivul militar va fi întărit prin sosirea de noi trupe⁹².

În condițiile în care deplina izolare politico-diplomatică a României a devenit un fapt împlinit, în rândurile cercurilor guvernamentale de la București s-a creat un anumit *curent defetist* ce nu a făcut decât să slăbească și mai mult puterea de rezistență în fața apropiatei lovituri pregătite în cele mai mici amănunte de Uniunea Sovietică. Pe parcursul unei discuții purtate cu reprezentantul Reichului, Wilhelm Fabricius, la 25 iunie 1940, ministrul de externe Ion Gîgurtu i-a declarat: „Rezistența, datorită stării armatei care de abia acum se formează și datorită lipsei de avioane și piloți pregătiți, este lipsită de sens”⁹³, precizare pe care germanii o vor transmite probabil la Moscova. În aceeași zi, Gh. Tătărescu îi raporta suveranului român că „moralul trupelor este admirabil, dar nu avem puțință de a rezista unui atac rusesc cu forțele ce le avem [...]”⁹⁴. Starea de spirit a factorilor de decizie din metropola de pe malurile Senei – ce a contribuit la rapida prăbușire a Franței – părea să se transmită în mod irezistibil omologilor lor din „Micul Paris”. **Potrivit opiniei noastre, „defecțiunea” ce a eliminat posibilitatea aplicării „modelului Mannerheim” a intervenit la cel mai înalt nivel cu câteva zile înainte de primirea notelor ultimative.** Astfel, intrarea în acțiune a Uniunii Sovietice nu a mai putut fi împiedicată, din moment ce noțiunile de neagresiune, independență, integritate erau de domeniul trecutului, iar mecanismul declanșat prin semnarea înțelegerilor de la Moscova continua să funcționeze aparent ireproșabil.

Pactul Molotov-Ribbentrop care, prin prevederile sale secrete, decidea soarta Basarabiei va plasa și extremitatea nordică a Moldovei în proximitatea unei zone extrem de labile din punct de vedere geopolitic ce corespundea cu regiunea tampon unde Reichul hitlerist și Imperiul sovietic își delimitaseră în mod arbitrar propriile zone de influență. Ocuparea Galiției la începutul celei de a doua conflagrații mondiale a avut ca efect imediat și „învăluirea” de către U.R.S.S. a Bucovinei, care era de acum – cel puțin partea sa dintre Prut și Nistru – direct vizată în cazul deschiderii problemei Basarabiei. Din punct de vedere strategic, înaintarea sovietică spre Apus transforma Bucovina într-un spațiu de manevră obligatoriu al Armatei Roșii pentru „întoarcerea” dispozitivului românesc defensiv de pe Nistru. Concentrările masive de forțe militare și repetatele manevre ale trupelor sovietice din preajma fostei granițe româno-polone au alarmat Marele Stat Major și cercurile guvernamentale de la București ce vor deveni conștiente de pericolul ce amenința această provincie. Pregătirea agresiunii împotriva României a fost însoțită de intensificarea propagandei comuniste, actelor de spionaj și a altor acțiuni ce urmăreau subminarea suveranității statului român în ținut. În mod aparent surprinzător, discursul comunist va face loc retoricii naționaliste, urmărindu-se atragerea simpatizilor minorității ucrainene în numele căreia Kremlinul va revendica la momentul oportun cele două provincii românești. Asemenea partenerilor săi naziști, Uniunea Sovietică se va delimita treptat de fostele tratate și angajamente internaționale pentru a putea trece la înfăptuirea unor mai vechi ambiții teritoriale. Rezistența finlandeză a amânat planurile lui Stalin dar, la 29 martie 1940, va fi dezgropată „secreta războiului” în chestiunea Basarabiei. Dacă în mod oficial demersul sovietic nu depășea cadrul unui *restitutio in integrum*, diverse semnale de ordin diplomatic sau militar indicau faptul că Moscova plănuia și anexarea Bucovinei. În tot acest timp, ca urmare a colaborării dintre cele două puteri totalitare, reperatele politico-teritoriale trasate la Versailles dispăreau treptat de pe harta Europei. În aceste condiții, la fel ca la sfârșitul veacului XVIII, „Țara Fagilor” tindea să devină o victimă a propriei poziții geografice, Moscova dorind un *culoar strategic* care să lege Basarabia de Galiția. Ca și atunci, diplomația secretă și agresiunea vor sta la baza noului rapt în jurul căruia istoriografia sovietică a creat mitul „eliberării” Bucovinei de către Armata Roșie. Astfel, după două decenii de la reîntregirea în hotarele ei firești, Bucovina se găsea din nou în

primăvara anului 1940 într-un punct de răscruce al destinului său. Înfrângerea aliaților occidentali – care prin garanțiile din aprilie 1939 au temporizat într-o oarecare măsură revizionismul sovietic – deschidea calea spre fruntariile țării comunismului panslavist în plină ofensivă expansionistă.

NOTE

1. Lloyd C. Gardner, *Sfere de influență. Împărțirea Europei între marile puteri de la München la Ialta*, București, f.a., p. 72.
2. Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei*, București, 1992, p. 221.
3. „Monitorul Oficial”, Nr. 206 din 7 septembrie 1939, p. 5292.
4. Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), *Jurnal de operații al Armatei 3*, 11-IX-1939 – 2-VII-1941, p. 3.
5. Vezi Leonida Loghin, *Al doilea război mondial. Acțiuni militare, politice și diplomatice*, București, 1984, p. 17.
6. Arhiva Națională Istorică Centrală (în continuare A.N.I.C.), fond Ministerul de Interne (în continuare M.I.), d. 305/1940, f. 90.
7. Armand Călinescu, *Însemnări politice. 1916-1939*, ed. Al .Gh. Savu, București, 1990, p. 432.
8. A.N.I.C., *loc. cit.*, f. 60.
9. *Ibidem*, f. 88.
10. Alexandru Cretzianu, *Ocazia pierdută*, ed. Valeriu Fl. Dobrinescu, Iași, 1995, p. 213 ;vezi și N. Titulescu, *Documente diplomatice*, București, 1967, p. 509.
11. Valeriu Fl. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918-1940*, Iași, 1991, p. 125.
12. A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri (în continuare P.C.M.), d. 269/1939, f. 89.
13. *Apud* Sabin Manuilă, *Studiu etnografic asupra populației României*, București, 1940, p. 13.
14. Nicolas M. Nagy Talavera, *Fascismul în Ungaria și România*, București, 1996, p. 200.
15. Radu Rosetti, *Războiul pentru ree liberarea Bucovinei și Basarabiei*, în „Analele Academiei Române”, Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, Tom XXIV, Mem. 16, București, 1942, p. 1-2.
16. A.M.R., *loc. cit.*, p. 9.
17. Vlad Georgescu, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, București, 1995, p. 211.
18. Grigore Gafencu, *Însemnări politice. 1929-1939*, ed. Stelian Neagoe, București, 1991, p. 342.
19. A.N.I.C., fond Inspectoratul General al Jandarmeriei (în continuare I.G.J.), d. 74/1939, f. 248.
20. *Ibidem*; vezi și Dirk Jachomowski, *Die Umsiedlung der Bessarabien-, Bukovina- und Dobrudschadeutschen*, München, 1984, p. 48.
21. A.N.I.C., *loc. cit.*, f. 3.
22. *Ibidem*, d. 57/1939, f. 20.
23. Arhivele Naționale, Filiala județeană Suceava (în continuare A.N.S.), fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 2/1940, f. 14.
24. A.N.I.C., fond P.C.M., d. 269/1939, f. 2.
25. Idem, fond M.I., d. 305/1940, f. 63.
26. Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, București, 1994, p. 334.
27. A.N.I.C., *loc. cit.*, f. 120-121.
28. *Ibidem*, f. 145.
29. *Ibidem*, f. 170.

30. Ilie Dugan, *Cronica evenimentelor anilor 1940-1941*, mss., Arhivele Naționale, filiala județeană Iași (în continuare A.N.I.), fond „frații Dugan”, vol. I, p. 423.
31. A.N.I.C., fond P.C.M., *loc. cit.*, f. 139.
32. G. A. Deborin, *Al doilea război mondial*, București, 1960, p. 83-84.
33. Winston Churchill, *Al doilea război mondial*, vol. I, București, 1996, p. 158.
34. A.N.I.C., *loc. cit.*, f. 66.
35. Vezi Aurel Preda-Mătășaru, *Finlanda: Războiul iernii (1)*, în „Revista de istorie militară” (în continuare R.I.M.), Nr. 1/1991, p. 31.
36. A.N.I.C., *loc. cit.*, f. 89.
37. Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al Armatei Române*, București, 1997, p. 332-333.
38. Liddell Hart, *Istoria celui de-al doilea război mondial*, vol. I, București, f.a., p. 67.
39. Alexandru Cretzianu, *op. cit.*, p. 214.
40. Florin Constantiniu, Alesandru Dușu, Mihai Retegan, *România în război. 1941-1945. Un destin în istorie*, București, 1995, p. 30.
41. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fond Conferința de Pace, vol. 124, 1946, f. 416.
42. Constantin I. Kirițescu, *România în al doilea război mondial*, ed. Gh. Buzatu, vol. I, București, 1995, p. 95.
43. C. Hamangiu, *Codul General al României*, vol. XXVIII, 1940, București, 1941, p. 238.
44. Eliza Campus, *Din politica externă a României. 1913-1947*, București, 1980, p. 507.
45. A.M.R., *loc. cit.*, p. 58.
46. *Ibidem*, p. 78.
47. *Veterani pe drumul onoarei și jertfei (1941-1945). Spre cetățile de pe Nistru. Mărturii, episoade, documente privind acțiunile Armatei Române în campania de eliberare a Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța. 22iunie-26 iulie 1941*, București, 1996, p. 47.
48. Alexandru V. Boldur, *Basarabia românească*, București, 1943, p. 162.
49. Vezi „Monitorul Oficial”, Nr. 70 din 27 martie 1929, p. 2418 și Nicolae Titulescu, *op. cit.*, p. 507 și urm.
50. Ioan Hudiță, *Jurnal politic (1 ianuarie 1940 – 6 septembrie 1940)* ed. Dan Berindei, Iași, 1998, p. 102.
51. A.N.I.C., fond I.G.J., d. 56/1939, f. 244.
52. *Ibidem*.
53. *Basarabia 1940. Documente*, ed. L. Bulat, Chișinău, 1991, p. 17.
54. Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. II, 1938-1940, ed. Stelian Neagoe, București, 1993, p. 230-231.
55. Valeriu Fl. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 146.
56. A.N.I.C., fond Ministerul Propagandei Naționale (în continuare M.P.N.), d. 1081/1939-1940, f. 36.
57. Franz Halder, *Jurnal (1939- 1942)*, ed. Elit, 1998, p. 109.
58. A.N.I., fond Rezența Regală a Ținutului Prut, d. 36/1940, f. 97.
59. Conte Galeazzo Ciano, *Jurnal politic*, Ed. Elit, f.a., p. 182.
60. Ion Constantin, *România marile puteri și problema Basarabiei*, București, 1995, p. 56.
61. *Ibidem*, p. 59.
62. Alexandru Cretzianu, *op. cit.*, p. 68 și 223-224.
63. A.N.I.C., fond I.G.J., *loc. cit.*, f. 6. În legătură cu incidentele provocate de sovietici în nordul Bucovinei vezi și Adrian Brișcă, *Raporturi de graniță sovieto-române, noiembrie 1918 – iunie 1941*, în „Arhivele Totalitarismului”, Nr. 1/1996, p. 53-54.
64. Grigore Gafencu, *Preliminarii la războiul din răsărit*, București, 1996, p. 281.
65. Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, 1996, p. 206.

66. Mihai Fătu, *Alianțe politice ale Partidului Comunist Român. 1944-1947*, Cluj Napoca, 1979, p. 67-68.
67. A.N.S., fond Prefectura jud. Rădăuți, d. 2/1940, f. 3-4.
68. Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 447.
69. Arhivele Naționale, filiala județeană Dolj, fond Prefectura jud. Dolj, d. 363/1940, f. 309.
70. A.N.I.C., fond I.G.J., d. 74/1939, f. 197.
71. James L. Stokesbury, *Scurtă istorie a celui de-al doilea război mondial*, București, 1993, p. 75.
72. Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Alba-Iulia – Paris, 1994, p. 162.
73. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, București, 1988, p. 1082.
74. A.N.I.C., fond M.P.N., *loc. cit.*, f. 73.
75. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1994*, eds., Ioan Scurtu și colab., București, 1994, p. 282.
76. Maria Sinescu, *Vara dramatică a poporului român*, în R.I.M., Nr.5, 1991, p. 11.
77. Ioan Scurtu, C. Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, 1992, p. 23; vezi și Adrian Brișcă, *op. cit.*, p. 55.
78. A.M.R., *loc. cit.*, p. 106.
- * *Gheorghe Flondor* (1892-1976). Aparținând unei familii care a dat figuri marcante ale culturii și patrioți înflăcărați, fostul rezident regal va trece după război prin infernul închisorilor comuniste; vezi Mihai-Pânzaru Bucovina, *Gheorghe Flondor, ultimul rezident regal al Bucovinei*, Rădăuți, 2000, *passim*.
79. A.N.S., *loc. cit.*, f. 25.
80. *Ibidem*, f. 18.
81. Alexandru Cretzianu, *op. cit.*, p. 225.
82. *Basarabia 1940 ...*, p. 22.
83. *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, ed. Valeriu Matei, Chișinău, 1991, p. 26.
84. *Ibidem*, p. 26 și urm.
85. A.N.S., fond Poliția orașului Rădăuți, d. 1/1940, f. 37.
86. Idem, fond Prefectura jud. Câmpulung, d. 29/1940, f. 24.
87. Valeriu Fl. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 259.
88. *Istoria Statului Major General Român. Documente. 1859-1947*, București, 1994, p. 285.
89. Ioan Scurtu, C. Hlihor, *op. cit.*, p. 49-50.
90. G.A. Deborin, *op. cit.*, p. 125.
91. Maria Sinescu, *op. cit.*, p. 11.
92. *Ibidem*.
93. *Istoria Basarabiei...*, p. 286.
94. *Carol al II-lea. Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. II, 1939-1940, eds. Marcel-Dumitru Ciucă, Narcis Dorin Ion, București, 1996, p. 197.

RÉSUMÉ

On présente la situation critique de la Bukovine dans le contexte politique international après l'accord de Moscou (23 août 1939) jusqu'aux derniers jours de l'ancien ordre européen et la chute du front occidental (mai-juin 1940). En absence d'un contentieux territorial ruso-romain dans la question de la Bukovine, l'U.R.S.S. avait ici des visibles intérêts stratégiques. L'auteur analyse avec objectivité l'intentions agressives de l'Union Soviétique à l'égard de la Roumanie et les facteurs du risque qui représente les préliminaires du rapt de la partie de nord de la Bukovine en 28 juin 1940.